тів. У нараді взяв участь окружний церковний секретар в Михалівцях пан Чурма. Після спільної молитви окружний архідекан прот. Юрій Цап привітав представників ЄР на чолі з Преосвященнішим владикою Никанором і всіх присутніх. Доповідь на тему «Сучасні проблеми боротьби за мир» зачитав прот. Штефан Горкай. Лекцію на богословську тему «Літургійна практика в нашій Православній Церкві» зачитав Преосвященніший владика Никанор, епископ Михалівський. Автор вказав на достойну підготовку священика до богослуження. Окружний архідекан прот. Юрій Цап займався актуальними завданнями духовенства в сучасному і декотрими дальшими проблемами.

Дискусія, в якій виступали всі присутні, була спрямована на окремі проблеми на приходах і було висунуто вимогу вирішити декотрі довготривалі питання. На нараді було ухвалено протестну резолюцію проти рішення президента США Р. Регана виробляти нейтронну зброю. Нараду закінчив Преосвященніший владика Никанор, побажав присутнім багато успіхів і Божого благословіння.

Посмертна згадка

6 вересня ц. р. на 73 році життя неочікувано нас залишив довгорічний куратор кафедрального храму в Михалівцях Ян МОСОРЯК, родом із Странян Старолюбовнянського округу.

В його особі ми втрачаємо симпатичного, чесного і улюбленого куратора, який умів тихо і покірно жити своє життя, зносити свої проблеми в самому собі. Він був не лише добрим куратором, віруючим, але і хорошим другом, з кожним зумів знайти добре слово, шанував кожного і з кожним добре розумівся. Він не піддавався перешкодам. Безстрашно стояв на стороні своєї віри, явно голосився до неї, вболівав за наші православні церковні справи. Скромність, чесність, тихість і усміхненість супроводили його протягом усього життя, щедрими пригорщами він роздавав всім навколо ці свої добрі риси характеру.

В Будинку смутку в Михалівцях з ним розпрощалися його близькі, священики, віруючі і друзі, які сумували за ним дзвонами кафедрального храму і співали слова смутного обряду.

Вічная йому пам'ять!

Слідуючий номер вийде 2 грудня 1981 р.

Видає: Православна Церква в Чехословаччині у ЦВ у Братіславі. — Редакція: 080 01 Пряшів, вул. ім. Словацької республіки рад № 1, тел.: 313 79. Керує редакційна колегія. Відповід. редактор проф. Др. Стефан Пружинський, технічний редактор Г. Ференцова. — Виходить 12 раз у рік. — Друкують Дуклянські друкарні, н. п. Пряшів. Річна передплата 12 Кчс, один номер — 1 Кчс. Річна передплата для кордону — 2 долари — Поширює ПГС. Замовлення приймає кожний поштамт і листоноші. Закордонні замовлення треба надсилати на адресу PNS — Ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48. Číslo indexu: 49 894.

ЗАПОВІТ СВ. КИРИЛА І МЕФОДІЯ

РІК ВИДАННЯ XXIV МІСЯЧНИК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ № 11/1981

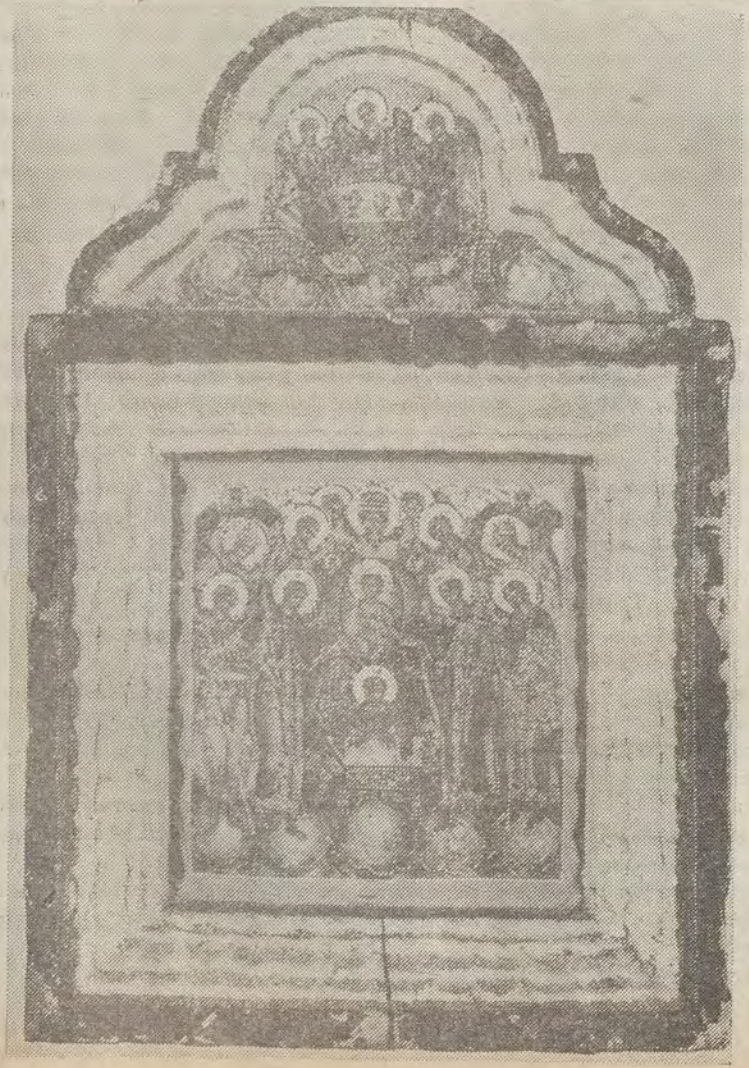

З життя Пряшівської єпархії

ДУХОВНІ ВПРАВИ

● І цього року обидві братні єпархії на Словаччині влаштували духовні вправи для своїх священиків, що відбулись в Православному богословському факультеті в Пряшеві від 31 серпня до 5 вересня ц. р. У вправах взяло участь багато наших священиків.

Представники єпархіальних рад і цим шляхом виражають подяку державним органам за те, що було дано можливість провести таке міроприйняття для наших священиків, а професорам нашого факультету дякують за дуже цінні лекції, після яких завжди зав'язалась жвава і корисна дискусія. Подяка належить і працівникам факультету за створені сприятливі передумови для роботи. На духовних вправах прозвучали такі лекції: «Літургійне життя — основа духовного життя приходу», «Побожність і відданість молитві православного священика», «Літургійна катехиза і її значення для нинішніх днів», «Святості — фактор відновлення духовного життя християнина», «Ангажованість священика за мир». Крім того, були сказані і проповіді після богослужень, які говорили учасники семінара. На закінчення вправ учасники сповідались.

ОСВЯЧЕННЯ ХРАМУ

● 6 вересня ц. р. Преосвященніший єпископ Николай прибув у Орябину Старолюбовнянського округу у супроводі директора Єпархіальної Ради о. прот. Михайла Кернашевича, щоб освятити тут храм після внутрішнього ремонту і служити св. архієрейську Літургію. Дорогого гостя вітали букетами квітів діти, а куратори — хлібом-сіллю. Настоятель приходу о. прот. Юрій Чокина дорогого гостя вітав у дверях храму. Після освячення храму Преосвященніший владика Николай служив св. Літургію за участі духовенства з околиці, а також о. диякона Еміла Ярковського. Проповідь на тему св. Євангелія говорив митр. прот. М. Кернашевич. По св. Літургії слово до вірників говорив владика. Після обходу храму владика поблагословив віруючих. -мк-

Ювілей золотої свадьби

Подружжя Михайло і Марія ГРАХОВІ із Сухого Михалівського округу відмітили 50 років свого подружнього життя.

При цій нагоді 20 вересня ц. р. по св. Літургії в кафедральному храмі в Михалівцях їх поблагословили священики, дякуючи Всемогутньому Господу Богу, що їх благословив дожитися цього славного дня в доброму здоров'ї і життєвому елані.

Подяка належить їм за їх велику любов до своєї віри, Церкви, за прикладне подружнє життя, порозуміння, за те, що зуміли гарно прожити своє життя як перед Богом, так і перед людьми.

Сердечно поздоровляємо це подружжя з нагоди такого прекрасного ювілею і желаємо їм прожити ще довгі роки життя в мирі і щасті в колі своїх найдорожчих.

На многая і благая літа!

Собор св. архістратига Михаила і прочих сил безплотних

Охоплення всіх фактів стосовно цього свята становить собор. Архістратиг — воєначальник Михаил є захисником божественного достоїнства, від чого відведено і його найменування — «Хто як Бог».

Свято ангелів св. Церква ухвалила на помісному Лаодікийському Соборі, який відбувався коротко перед І Вселенським — Нікейським Собором. Згаданий собор встановив, що св. ангелів, створених Духом Божим, треба вшанувати як вірних слуг Бога, але не приписувати їм те, що властиве лише Богу. Одночасно собор встановив, щоб це свято відмічалось дев'ятого місяця восьмого дня. Дев'ятий місяць, рахуючи за єврейським календарем, відповідає нашому листопаду і має нагадувати вірникам, що Богу служить дев'ять вірних чинів — хоралів. Восьмий день є днем вічності і наступить після семи минулих, в яких Бог створив все, що є і що буде до другого приходу Ісуса Христа. Цей день відомий лише Богу і є днем ангелів, одночасно буде і нашим заспокоєнням і справедливою відплатою за прожите нами у вірі життя.

Дев'ять ангельських чинів за волею Божою становлять цей незмінний порядок. Перший ступінь є найближчий Богу і сповіщає дальшим двом ангельським ступеням волю Божу — волю Св. Трійці, повторюючи при цьому згоду і хвалу Богу піснею: «Свят, свят, свят Господь Саваоф, уся земля повна слави Його» (Іс. 6, 3). Перший ступінь, як і дальші два, має по троє чинів, в Св. Писанії і Церквою прийнятих за таким порядком:

1. Престоли — духи возз'єднані і творячі престол Божий, на якому сидить Бог — Трійця Свята (Іс. 6, 3). В об'явленні св. Іоанна Богослова читаємо таке: «І показав він мені чисту ріку живої води, ясну, мов кристал, що випливала з престолу Бога й Агнца» (22, 1). Зрозуміло, під Агнцем розуміємо Ісуса Христа.

2. Серафими — пророк Ісаія наводить їх двох і говорить про їх служіння так: «...бачив я Господа, що сидів на високому та піднесеному престолі, а кінці одежі Його переповнювали храм. Серафими стояли зверху Його, по шість крил у кожного...» (6, 1—2). Вони палають любов'ю до Бога.

3. Херувими — за пророком Єзекіїлем, вони чотири і кожен з них має чотири види — символи чотирьох євангелістів (Єз. 1, 5—28). Їх ім'я означає — пролиття премудрості, просвічення, бо через них палаючих світлом пізнання Бога і порозуміння тайн Божих посилається премудрість і просвіта для справжнього пізнання Бога.

4. Господства — панують над слідуючими ангельськими чинами (Кол. 1, 16). Вчать нас володіти своїми почуттями, позбавлятись грішних пристрастей, підпорядковувати тіло духу, панувати над своєю волею і перемагати спокусу.

5. **Влади** — (1 Петр. 3, 22; Кол. 1, 16) мають силу приборкати силу диявола, відвертати спокусу, укріпляти аскетів і берегти їх, помагати людям в боротьбі із поганими думками.

6. **Сили** (1 Петр. 3, 22) — виконують волю Божу, роблять чудеса, посилають благодать творити чудеса і пророцтва, помагають людям нести слухняність, укріпляють в муках і дарують духовну силу та героїзм.

7. **Начальства** (Кол. 1, 16) — є головуючими над нижчими ангелами і спрямовують їх до виконання Божої волі. Їм дана сила керувати світом, оберігати країни і народи. Вчать нас давати честь і пошану згідно з посадою.

8. **Архангели** (1 Сол. 4, 16) — звіщають про велике і славне, розкривають тайни віри, пророцтва і порозуміння волі Божої, утверджують віру і просвічують світлом Євангелія. Із св. Писанія і традиції ми знаємо їх імена: Михаїл, Гавриїл, Рафаїл, Уріїл, Селафіїл, Єгудіїл, Барахіїл і Єреміїл.

9. **Ангели** (1 Петр. 3, 22) — найближчі до людей. Повідомляють Божу волю, ведуть народ до доброго і святого життя. Бережуть нас від всього злого і тому їх називаємо і ангелами-хранителями.

Всі ці небесні сили мають спільну назву — ангели — тобто слуги і посланці Божі. Св. Православна Церква прославляє їх у своїх піснях, відображає в іконах і звертається до них в своїх молитвах.

«Величаєм тя, святий архістратиже Божий Михаиле, і вас святії архангели, ангели, начала, власті, престолі, господства, сили і херувими, страшнії серафими прославляющії Господа» (величаніє на Утрені).

Юрій Сичак, священик.

„Чаю воскресенія мертвих. І жизни будущаго віка"

Вже стало у нас звичаєм, що початок листопада приовячений пам'яті наших упокойних, близьких і далеких, знайомих і незнайомих. Смерть — факт незаперечний, але розуміння її буває різним: звичайним людським, лікарським, біологічним, психологічним, соціальним, мистецьким, філософським, богословським, тобто релігійним — християнським. Нас інтересує доля людини саме з релігійної точки зору, яку ми, віруючі, вважаємо правдивим над усе, бо базується на спасительському ділі Христа, на Його муках, смерті і воскресенії. Це єдиний спосіб, як побороти трагічний біологічний бар'єр, яким є смерть. І з вищенаведених слів, які взяті із Символу віри, видимо, що Символ віри зовсім не зупиняється на факті смерті, але від хрещення і відпущення гріхів негайно переходить до чекання воскресенія мертвих і життя майбутнього віку.

Досить часто ми чуємо погляд, що найліпшим лікарством проти страху з смерті нинішньої людини є не думати про це. І як самі видимо, пам'ять усопших було зведено до одного дня в році. Так зване свято усопших, яке мало б слідувати після днів Всіх святих, майже повністю поглинули їх. Забувається бо про те, що спочивші належать «общині святих» і живуть життя, яке перевершує смерть і дає йому новий смисл. Ця заміна свят викликає враження, що у нас справа із святом смерті, яке не дає ніякої надії. Однак християнство всією своєю основою відкидає таке розуміння долі людини і підкреслює неповторну вартість людського індивіду, проповідує віру в життя вічне, дає надію, базою якої є смерть і воскресеніє Христа. Православна Церква, яка всім своїм буттям так міцно поєднана з фактом Воскресенія Ісуса Христа, особливо чутлива на цей похмурий погляд на смерть, на це відчуження людини, хоч самий похорон відбувається надміру урочисто. Православна традиція міцно підкреслює, що існує тайна смерті. З другого боку, саме так сильно підкреслює, що Христос справді воскрес із мертвих, що лише в Ньому нам була дана надія переможного переходу через брами смерті. Цю основну правду нашої віри дуже виразно нагадує апостол Павло у посланні Коринтянам такими словами: «Звіщаю ж вам, браття, Євангеліє, яке я вам благовістив, і яке прийняли ви, в якому і стоїте, і яким й спасаєтесь, коли пам'ятаєте, яким словом я благовістив вам... Бо я передав вам найперш, що й прийняв, — що Христос був умер ради наших гріхів за Писанням, і що Він був похований, і що третього дня Він воскрес за Писанням... Смерть бо через людину, і через Людину воскресення мертвих. Бо так, як в Адамі вмирають усі, так само в Христі всі оживуть... Бо належить Йому царювати, аж доки Він не «покладе всіх Своїх ворогів під ногами Своїми!» Як ворог останній — смерть знищиться» (1 Кор. 15, 1—4, 21—22, 25—26).

З того, що ми досі сказали, помічаємо, що існує двоякий погляд на смерть: погляд похмурий і трагічний, звернений в небуття, і погляд світлий, радісний, спокійний, спрямований до визволення і воскресіння. Обидва ці погляди є часом один поруч другого або переливаються, зміщуються. Чому це так? Так буває тому, що смерть є наслідком гріха, падіння людини, є неприродна і небажана. Однак Бог лишив її як засіб на обмеження гріха і переміг, знищив її за допомоги благодаті, любові і приниження Свого Сина, Якого дав смерті за нас, щоб ми через віру в Нього знову стали учасниками життя вічного. Отже, Бог не створив смерть, але допустив її в своїх Божих намірах, щоб від Нього могло прийти також визволення. Син Божий був підданий смерті, зазнав смерть в тілі, що треба розуміти як найбільше приниження Христа, але одночасно і як найбільше наближення до долі і стану людини після падіння і так покласти надію в нове життя. Так треба розуміти слова Христа: «Боже Мій, Боже Мій, нащо Мене Ти покинув?» (Мат. 27, 46). І ця тайна смерті стає долею кожної людини у власній смерті. Кожна смерть є помиранням разом з Христом, і ця смерть виявляє нашу смерть. В смерті Христос перебуває разом з людиною, є присутній в ситуації її безсилості, мук і страху. Приймаючи власну смерть, приймаємо в ній і смерть Христа. Проходячи брамами смерті і немовби неприсутності Бога, бо людина справді на час перестала тілесно жити, в той

момент Бог проявить свою присутність і таким чином здійсниться Пасха — перехід від смерті до життя, переміна, якій мусить піддатись кожна людина. І в цьому є, як говорить апостол Павло, певний порядок: «Кожен встане із мертвих, кожен у своєму порядку: первісток Христос, потім ті, що Христові, під час Його приходу! (1 Кор. 15, 23).

Так смерть розкриває свій світлий вигляд. Муки агонії відступають місцем спокою і свідомості спасіння через Христа, страх від смерті міняється в радість життя в Бозі, тому більшість віруючих спокійно приймає смерть, бо многі старші люди просять Бога, щоб їх позбавив мук наземного життя, яке в цьому відношенні не може давати надію і спасіння від цих мук, старості і т. п. А Церква приходить з відрадою до такої людини, з можливістю позбавитись гріха і для того найгіршого грішного і дає йому як основу майбутнього життя прославлене Тіло і Кров Христа — тайну св. Євхаристії, посередництвом якої нам дається все, що Христос зробив в інтересі визволення і спасіння людства. І в цьому моменті реально проявляється всеобіймаюче товариство живих і мертвих, духовна єдність, що сягає за межі смерті, єдність, основою якої є знову воскреслий і прославлений Ісус Христос, Господь життя і смерті. Помираючий відчуває звільнення від цього світу і присутність Божу і спізнає, що найбільшою вартістю і добром для людини є сам Бог і Його благодать, що треба жити лише для Нього, що треба Його насправді любити від усього серця і від усієї душі і протягом всього життя треба намагатися дозріти до Царства Божого.

На подвійний вид смерті вказують також літургійні тексти Православної Церкви за усопшими. За ними, смерть є відходом з цього світу, беззворотною дорогою, відділенням, відлукою, переходом від падіння у відпочинок і т. п. Смерть нищить людське тіло і обриває всі тілесні зв'язки з близькими і з цим світом, зрівнює всіх людей, не дивлячись на їх положення, багатство і славу на землі, людське тіло повертається в землю, з якої було взяте. Одночасно православне богослуження вказує і на другу сторону справи, на те, що смерть є початком визволення від гріха і зла, в похоронних піснях прирівнюється до визволення Ізраїля від Єгипта, є скоріш перемогою над падінням, а тому не треба людину оплакувати, ні саму смерть як трагедію, але скоріш служити як велика тайна. Перемога над смертю як результат гріха і падіння є перемогою над дріб'язковістю, нікчемністю і минучістю гріхом пройнятого людського життя і людського існування. Тому стара назва похоронного обряду у Східній Церкві звучить: обряд благодаренія. Проявом цього є спів відомого «Аллілуя», благословінь і світлі ризи. Ісус Христос і мученики є провісниками поборення смерті і перемоги над нею і над злом. Тому не чорні, але світлі ризи скоріш відповідають змісту, значенню і спрямуванню похорону, бо виражає його основну думку: смерть переможена в Христі, тому кожен, хто вмирає, свідомий того, що це лише відпочинок і чекання на другий і славетний прихід Спасителя нашого Ісуса Христа — чекання нового вічного життя в Христі. І коли вмирає з надією

в Бога і Його Сина Ісуса Христа і Духа Святого, коли помирає як живий член тіла Церкви, то вона під час похорону, але й пізніше тривало приносить за помершим свої молитви, щоб Бог прийняв його між своїх святих. Тому похоронний обряд становлять п і с н і подяки Богу за діло спасіння (— надгробне рыданіє творяще піснь. Аллілуя.), прояв безмірної надії на Божу благодать — на «человіколюбіє Божіє»!

Найглибший смисл смерті за східною традицією треба глядати в надії воскресіння. Бо лише воскресла людина, обіцянкою і прототипом якої є воскреслий Христос ,буде досконалою людиною. Життя і смерть є лише переходом до повноти людяності в Бозі. Цвинтар є місцем тимчасового спочинку, сну, за грецьким словом «коіметеріон», де тіла людей відпочивають, чекаючи на воскресіння. За вченням Священного Писанія, тіло мусить насамперед піддатися розкладу, щоб потім могло пройти зміною, яку приносить воскресіння. Прикладом наводиться пшеничне зерно, яке мусить після засівання заникнути, щоб з нього могло виникнути нове життя (Іоан. 12, 24). Таким чином смерть є властиво підготовкою до прийняття Духа Воскресенія.

Віра в Бога, який воскресив із мертвих Ісуса, становить основу християнської надії, що дає смерті і похоронному обряду смисл. Лише воскреслий Ісус Христос тлумачить смисл життя і смерті, бо Він сам прожив одне людське життя, поборов смерть, але смерть Його не утримала у своїй силі, бо був безгрішним як людина і Господь життя і смерті як втілений Син Божий — Бог! Весь смисл спасіння виражається в пасхальних категоріях, в пасхальних мотивах, в пасхальній радості. Смерть і воскресеніє в історії людства зробили остаточний злам і створили простір для діяння Духа Святого, для Його оживляючої діяльності, як це було і при створенні людини. Тому в Православній Церкві свято Пасхи — Воскресіння Ісуса Христа є таким великим і радісним святом — празником празників, в якому охоплений весь зміст християнської віри і християнської надії. І ця тайна Пасхи сягає аж за смерть і воскресіння людини. І наперекір тому, що залишається незмінною реальність смерті, яку видить людина при погляді на мертве тіло людини. Ця сцена, цей справді смутний погляд на усопшого може викликати скепсис лише в людей, маловірних і малої надії, яким тайна смерті Христа і Його воскресеніє, тайна смерті і воскресіння людини є мало відомими, зокрема їх справжнє віроучне значення. А коли до цього додамо смутні обличчя близьких, плач, чорні ризи, сумну музику, то справді здається, що ми опинились перед нерішимою проблемою і абсолютною безнадією. Але для людини міцної віри і доброго знання смислу життя і смерті це все не викликає безнадію, але скоріш приведе до більшої духовної радості на воскресеніє, до щирої молитви до Бога і спасіння наших спочивших і нагадає їй, щоб і вона сама більше присвячувалась тому, що є найбільш потрібним і про що й сам Спаситель світу говорив: «Шукайте ж найперш Царства Божого й правди Його, — а все це вам додасться» (Мат. 6, 33).

Отже, смерть залишається чимось протиприроднім, небажаним і неприємним за своїм всім наземним виглядом і дійсністю, але одночасно треба дбати про те, щоб ми добре пізнали і ту другу сторону справи — воскресіння і життя вічне і для цього життя в вічності свідомо готуватись. Православна традиція нас учить, щоб присутність смерті ми вбачали у всьому нашому житті. Напевно, нікого не мусимо пересвідчувати, що для того, щоб людина пішла у вічність, досить часом малої байдужості, хвороби, які й не мусять бути серйозні, та многі інші фактори, як, наприклад, швидкий плин часу, людська забудливість і т. п. Тому лишати людство тривало в силі зла і гріха, — це за вченням грецьких отців Церкви означало б залишити людину в тривалих муках і в свавіллі спокуси. Однак Бог, люблячи своє творіння, зробив все для того, щоб визволити людину від сили зла, гріха і смерті і вернути її життю вічному, життю в мирі, радості і правді. І це все нам дав як дар без наших заслуг (1 Кор. 3, 21—22). Тому треба сьогодні знову відкривати радість із воскресіння, глибше усвідомлювати собі надію, яка є в нас, бо це все може мати неоцінимо добре значення і для нашого дотеперішнього наземного життя, бо хто добре свідомий того, що його життя є в руках Божих, що його спаса є теж в Його силі, то, напевно, буде прагнути того, щоб бути людиною миру, братства і любові, творцем добрих взаємин між людьми, бо і це все є передумовою доброї і спокійної смерті. Людина із поганою свідомістю тяжко помирає і мучиться.

Якщо підемо на наші цвинтарі, то ходімо там з молитвою і вірою, ходім там з християнською надією, з молитвою за спасіння наших спочивших і попросім Бога, щоб пам'ятав про них, бо про кого Бог не забуде, той буде мати вічне життя. Треба пристрасно «прийняти надію, що лежить перед нами, що вони для душі як котвиця, міцна та безпечна, що аж до середини входить за заслону, куди, як предтеча, за нас увійшов був Ісус, ставши навіки Первосвящеником за чином Мелхиседековим» (Євр. 6, 18—20). Подумаймо про наших родичів, братів і сестер, наших дітей, своїх керівників, своїх учителів в науці і вірі, полеглих за нашу свободу і маймо їх на думці не лише в цей день, але завжди, а особливо в часі св. Літургії, яка і їх захоплює у свої молитви, у свою спасительську тайну, бо саме на св. Літургії нам дана найбільша нагода усвідомити собі безмежну благодать Божу, яка була проявлена нам, бо Бог так любив світ, що Сина Свого Єдинородного дав для спасіння цілого світу, кожної людини, Божого творіння, яке через вину людини опинилось в силі зла і смерті. Потім і ми будемо з надією чекати цю поміч наших потомків, коли одного разу залишимо цю землю і перейдемо у вічне життя.

«Вічноє упокоєніє подаждь, Господи, всім преждепочившим, отцем і братіам нашим, і сотвори їм вічную пам'яті!»

Прот. Ш. Пружинський.

Терниста дорога до самостійності

В грудні цього року ми відмітимо 30 річницю встановлення самостійності (автокефальності) нашої Церкви, яку нам дарувала Руська Православна Церква в 1951 р. На торжествах з цієї нагоди були присутніми представники Антіохійської, Грузинської, Румунської, Болгарської, Албанської і Польської Православної Церкви. З цього історичного моменту наша Церква не підпорядкована ніякій іншій Церкві (як це декотрі твердять із-за незнання справи), але, як підтверджує Устав Православної Церкви в Чехословаччині (глава 1, параграф 1, перший абзац), є притім «складовою частиною Єдиної, Святої, Вселенської і Апостольської Церкви Христової».

Тридцять років самостійності — це не лише тридцять років існування Православ'я в нашій країні. Боротьба за чистоту вчення Христа — православ'я (ортодоксія) — бере свій початок з часу апостольського — з перших днів життя Церкви Христа. Цю правду підтверджують послання апостолів. В наших землях цей початок повним правом вбачаємо в ділі равноапостольних св. Кирила і Мефодія, які прийшли до нас на запрошення князя Растислава із східної частини тодішньої Церкви за згодою Царградського патріарха Фотія і візантійського імператора Михайла III. Поряд із згодою від материнської Церкви одержали згоду і від представника західної частини Церкви (Церква ще в той час не була розділена), а саме від Римського єпископа. Ця згода має велике значення тому, бо на територію Моравії мали смак німецько-баварські священики. Їх місіонерська діяльність була дуже успішною, та знаходила і підступних противників. Як засвідчує історія, після многих інтриг настало й кількарічне ув'язнення Мефодія, а по його смерті — і прогнання його учеників з Великої Моравії. Але і цього було мало для противників, а тому поставили перед собою мету — повністю знищити діло св. братів. Проголошено їх було блузнірами й єретиками, а слов'янські богослуження були заборонені, а саме зі згодою папи Стефана VI.

Православ'я, як правдива віра, не заникло і пізніше. Учні св. братів розійшлись поміж іншими слов'янськими народами і далі успішно проповідували вчення справжньої Церкви Христа. Сім'я, засіяте св. Кирилом і Мефодієм, проросло і пустило сильне коріння у східних частинах нашої країни в Угорській державі (Східна Словаччина і Закарпатська Україна), а також в південних слов'ян та в інших слов'янських народів. На заході певний час існувало православ'я в чеському князівстві Пржемисловців.

Коли в 1054 р. західна частина Церкви на чолі з єпископом — папою Римським відокремилась від Церкви Христової, то розпо-

чалось нове стремління з боку римського єпископа придбати на свою сторону слов'ян, які вірно дотримувались вчення Христа, засіятим св. братами Кирилом і Мефодієм. І коли час від часу знайшлись якісь зрадники з боку духовенства, що зрадили православ'я, та народ залишився вірним і таких найманців проганяв. Найбільший тиск на Православну Церкву на нашій території був зроблений після підписання т. зв. Ужгородської унії 1649 р. Але треба сказати, що і наперекір сильному тиску з боку Угорщини і великим можливостям, які були дані духовенству в разі запровадження унії, не вдалось цього досягти і підкопати тисячорічне коріння Церкви Христової. За яких умов проходила ця акція — про це ми багато разів читали в нашому журналі. Я ж наведу декотрі нові дані, які ще багатьом нашим вірникам є невідомі: «В 1657 р. селяни (на північно-східній Словаччині. — Примітка автора) відмовились виконувати обов'язки до панів і таким чином спалахнуло селянське повстання, яке було назване Рутенським (русинським) . . . Повстання такого характеру повторилось і в 1672 р. під проводом легендарного ватажка Миколи Шугая. Для ліквідації повстання була здійснена загальна мобілізація всієї Земплинської жупи. (Після придушення учасники були повішені або настромлені на коли)». Як далі дізнаємось, першою причиною було погане соціальне положення населення, але

Преосвященніший владика Николай під час молебену в ПБФ на духовних вправах.

«. . . другою важливою причиною спалаху повстання в нашій карпатській області було пригнічування православ'я і насильницьке запроваджування греко-католицької віри. Відомим є факт, що в місті Біксаді Микола Шугай вбив Римом встановленого протопопа Ісаію. Останнє велике повстання релігійного характеру проти унії виникло в 1760 — 1769 рр., яке зорганізував ієромонах Софроній і для його придушення були взяті війська під командуванням графа Антона Каролі». («Стащин», стор. 9 — видав Окружний краєзнавчий музей в Гуменному і МНК в Стащині, 1969 р.).

Ці факти, а також спогади з 1968 р. ясно засвідчують, як наші прадіди берегли свою Православну Церкву і що лише під пендреками і багнетами приймали унію як чужу віру, але духом вони і далі були православними. Підтверджує нам це дійсність, що після розпаду Австро-Угорської монархії наш народ знову голосився до своєї прадідівської віри. І в цьому випадку перешкоди з боку держави гальмували це повернення. Після другої світової війни цей сон стався дійсністю і народ в нашій державі міг вільно голоситися до своєї Православної Церкви.

Наше суспільство поставило Православну Церкву в ряд з іншими церквами і релігійними общинами. Конституція нашої держави не признає привілеїв за церквами, але кожен має право сповідувати і зголошуватися до свого релігійного переконання. Напевно, що як в минулому і зокрема в роках кризи декотрі найманці пробували знову роздмухати і в нас релігійну ненависть і завдати шкоди і нашій Православній Церкві. Декотрі дали себе й обманути, але абсолютна більшість знає, що лише соціалістична держава є запорукою спокійного, мирного і щасливого життя, виконування своїх громадянських і релігійних обов'язків.

В цьому ювілейному році 30 річниці самостійності нашої Церкви не забуваймо на тяжку і тернисту дорогу, якою мусила пройти наша Православна Церква від початку, від місії св. братів Кирила і Мефодія. Тож будьмо вдячними Господу Богу і дякуймо Спасителю нашому Ісусу Христу, що всі ці незлічимі перешкоди і випробування допоміг нам перебороти.

Прот. Л. Федор.

НА ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКОВНУ ПРЕСУ ДАРУВАЛИ: Андрій Лехман, Іновець — 100 Кчс, віруюча із Свидника — 100 Кчс, віруюча із Слєпковець — 50 Кчс, віруюча з Ластомира — 50 Кчс.

Всім тим, хто дарував на потреби нашої преси, щиро дякуємо.

Свята Літургія — фактор відновлення церковного життя

Дальшим фактором, який відіграє важливу роль у відновлюючій функції св. Літургії, є сам виконувач, тобто священик, хоч одночасно треба підкреслити, що священик не виконує св. Літургію так, як би це була його особиста справа, але це діло всього літургійного зібрання, а також те, що священик причетний до цих молитв як співпрацівник Христа, як особа, через яку Христос виконує далі своє архіпастирську і священичу службу. Ісус Христос завдяки своєї тривалої присутності в Церкві є тут «Священнослужителем святині й правдивої скінії, що її збудував був Господь, а не людина» (Євр. 8, 2; Іоан. 2, 1). Ісус Христос є актуально той, який приносить жертву, але тою жертвою є Він сам (приносяй і приносимий), той, «що вмер, надто й воскрес, — Він праворуч Бога, і Він і заступається за нас» (Рим. 8, 34). Однак цю свою службу Ісус Христос виконує у св. Дусі через Церкву, через особливо для цього призначених осіб: єпископів і священиків, які покликані Богом, щоб були мистагогами, розкривачами тайн Божих, виконувачами святостей (священнослужителями). Але ніхто з людей не є так досконалий і без провини, щоб могти без цієї помочі, співучасті Христа, стати перед святий олтар і відбувати св. Літургію, про що дуже виразно говориться у молитві під час висвячення священика, а також у молитві св. Літургії перед Херувимською пісню, в якій сказано: «Ніктоже достоін от связавшихся плотскими похотьми і сластьми приходити, или приближитися, или служити Тебі, Царю слави: еже бо служити Тебі, велико і страшно і самим небесним силам», тобто ніхто з людей, що віддалися тілесним пристрастям і гріхам, негідні приходити, наближатися служити Богу як Царю слави, бо це велика і страшна тайна і для самих ангелів. Завдяки цієї присутності Христа в Церкві і в богослуженні, завдяки цієї співучасті в усьому, що відбувається в богослуженні, тобто участі Христа, священика і всього народу Божого, досягається те, до чого це богослуження призначене, тобто досягається Божий намір спасти нас. Неправильним є той погляд, що всю цю силу приписують священику, але якраз так неправильним є погляд тих, що все зводять на Бога, а священик із своїм народом залишається притім як засіб. Як в усьому іншому, і тут в платності є засада синергізму, тобто засада співпраці Бога і людини, бо все діло нашого спасіння відбувається з ініціативи Божої, але виконується через людей і для людей, для їхнього спасіння. Тому не треба переоцінювати, ні недооцінювати особисті властивості виконувача св. Літургії та інших богослужень, святості та релігійних чинів.

З наведеного випливає заключення, що не можна недооцінювати значення правильної й активної участі священика на відбуванні св. Літургії. Для цього є такі причини: як кожний християнин, так і священик до цієї великої тайни має приступати з повною відповідальністю, духовно підготованим, щоб його недостатки і неготовність не були гальмом і перешкодою для віруючого народу в засвоюванні цього благодарного і спасоносного багатства, яке дає віруючим св. Літургія. Повним правом треба згадати тут слова Ісуса Христа, Який на адресу фарисеїв однозначно сказав, що ні самі не вступають в Царство Боже, не приймають вість Євангелія, ні іншим цього не дозволяють, в кращому разі, перешкоджають тим, які б хотіли прийняти вість Євангельську. З нашого боку досить, коли будемо констатувати факт, що кожна віруюча людина нашої Церкви негайно помітить, чи священик добре підготований і чи з любов'ю відбуває богослуження, зокрема св. Літургію, або це робить лише з обов'язку і байдуже. І ця байдужість є причиною того, що і віруючий народ має менше духовне прожиття з участі на св. Літургії. Як правильно відмічає св. апостол Павло, священик є «служителем Христовим і доморядником Божих тайн; а що ще шукається в доморядниках, — щоб кожен був знайдений вірним» (1 Кор. 4, 1—2). Чим краще і чим активніше священик проживає велику тайну св. Євхаристії і вість Слова Божого, тим ліпше і активніше до цієї справи ставиться і весь народ, присутній на св. Літургії. Передусім на ньому має бути видима новизна життя во Христу, тому кожна пасивність, механічність відбування богослужень, духовна холоднеча і т. п. — це все негативні фактори, які шкодять активній участі в св. Літургії всього віруючого народу. Це значить, що риси характеру виконувача св. Літургії відіграють дуже важливу роль. Розходиться як про властивості духовні, богословсько-фахові та молитовні, так і про властивості культурно-суспільні. Високі якості священика допомагають засвоювати засади нового життя во Христу з боку богословського і з боку практичного, бо нема нічого ліпшого над живим прикладом, над живим свідченням про Христа. Тому зовсім варто згадати слова Ісуса Христа про цю правду: «Отак ваше світло най світить перед людьми, щоб вони бачили наші добрі діла, та прославляли Отца вашого, що на небі» (Мат. 5, 16). Це світло і живе свідчення має мати своє місце і в літургійному житті, бо це основа і передумова практичного життя, життя за прикладом і волею нашого Спасителя Ісуса Христа. Він насправді був «Добрим Пастирем», таким є і тепер і таким буде завжди. Своїм ученикам перед встановленням св. Євхаристії, коли вмивав їм ноги, Він сказав: «Бо то я вам приклад дав, щоб і ви те чинили, як я вам учинив. Поправді, поправді кажу вам: Раб не більший за пана свого, посланець же не більший від того, хто вислав його. Коли знаєте це, то блаженні ви, якщо таке чините» (Іоан. 13, 15—17). Ці слова нас переконливо ведуть до думки, що служачий св. Літургію має бу-

ти активним учасником того, що виконує, від нього чекається, що є справді священиком. Несвященість була б прямою протилежністю цього і заперечувала б правдивість богослуження і звіщаного слова Божого, про що апостол Павло пише так: «Спираєшся на Закон, і хвалишся Богом, і знаєш волю Його, і розумієш, що краще, навчившись із Закону, і маєш певність, що ти провідник для сліпих, світло для тих, хто знаходиться в темряві, виховник нерозумним, учитель дітям, що ти маєш зразок знання й правди в Законі. Отож, ти, що іншого навчаєш, себе самого не вчиш!» (Рим. 2, 17—22). Як видимо з цього, в цьому питанні Павла є й відповідь, що Христос висловив словами, — якщо сліпий сліпого веде, то обидва впадуть у яму.

Св. Літургія всією своєю тайною активна, тим більше місіонерськи. Це не агітація, ні пропаганда, але внутрішнє відродження людини, відродження для нового життя в Бозі, отже ніяка ексотика, ніяке емоціональне прожиття, ніякий магізм, але джерело справжнього відновлення для життя в Христі для тих, які активно беруть участь в Літургії, але і для всього іншого світу, бо до тайни св. Літургії, до її прошеній і молитв включений цілий світ з усіма його турботами і стражданнями. У св. Літургії ми молимося за прошествіе Царства Божого у своєму всесиллі і всеславії, за мир свишніх, за мир в світі, за міцність і незламність Церкви, за державу і народ, за добру погоду і врожай, за терплячих, переслідуваних, пригнічених, хворих, подорожуючих, за многі дари Духа Святого, без чого неможливе духовне відродження, і нарешті просимо, щоб на нас і пред'явлені дари зійшов Дух Святий, щоб відновив нас, очистив і зробив гідними прийняти небесний хліб — Тіло і Кров Христа, що є передумовою і завдатком нашої участі в житті вічному, в житті Божому, щоб відпустив наші гріхи та провини, бо лиш так будемо могти добре відповідати за свої діла на суді Божому. Це все тому, що Христос прийшов спасти цей світ (Іоан. 3, 16—17), щоб статися Главою Церкви, Главою нового творіння. «Бо вгодно було, щоб у Нім перебувала вся повнота, і щоб Ним поєднати з Собою все, примиривши кров'ю хреста Його, через Нього, чи то земне, чи то небесне» (Кол. 1, 19—20). Тобто християни зобов'язані прославляти Бога не лише в храмі, але і в щоденному житті, робити в цьому світі розпочату Літургією місію спасіння.

Для перших християн св. Літургія не була лише центром молитви, але центром релігійного життя взагалі, всієї християнської активності внутрі Церкви і в світі. Отже, активність богослужень не обмежилась лише культовим актом в храмі, але проявляється всюди там, де перебували християни, де жили, працювали, ходили і служили. Все їх життя мало літургійний і відновлюючий характер, а тому і сама Літургія була включена в щоденне життя, зрослась з цим життям, чим самим втратилася межа між літургійним і щоденним життям: літургійне життя керувало і освячувало життя щоденне з усіма його проблемами і труднощами. Таким чином ці проблеми виключ-

но соціального типу здобули богослужбовий і любовний характер — все рішалося в Церкві і в дусі Євангелія, в дусі братньої любові і солідарності. Апостол і євангеліст Лука в книзі Діянь апостольських про них писав так: «А люди, що ввірували, мали серце одне й одну душу, і жоден із них не вважав що з маєтку свого за своє, але в них усе спільним було. І апостоли з великою силою свідчили про воскресення Ісуса Господа, і благодать велика на всіх них була. Бо жоден із них не терпів недостачі...» (Дії 4, 32—34). В другій частині цієї книги про перших християн сказано так: «І вони перебували в науці апостольській, та в спільності братерській, і в ламанні хліба, та в молитвах. І був острах у кожній душі... І кожного дня перебували вони однодушно у храмі, і, ломлячи хліб по домах, поживу приймали із радістю та в сердечній простоті, вихваляючи Бога та маючи ласку в усього народу. І щоденно до Церкви Господь додавав тих, що спасалися» (2, 42—47). Таким був зв'язок між літургійно-молитовним і щоденним життям перших християн і таким має бути і нині, бо життя Церкви не може ухилитись від цих правильних і дорогоцінних засад справжнього духовного і християнського життя. І коли ми видимо і відчуваємо, що наше життя не має такий характер, що менше або взагалі не відчуваємо таку співналежність і відповідальність за себе і за інших, доки чуємо, що наше свідчення про Христа не має таку силу і переконання, як це було у перших християн, доки не відчуваємо щоденну потребу бути в храмі і частіше приступати до св. Євхаристії, доки відчуваємо значні прогалини в нашому релігійному пізнанні і в нашій духовній досконалості, в братній любові і глибині віри, то вже час, щоб ми більше і частіше задумалися над собою, а для відновлення нашого життя використали щедрі духовні дари — дари Духа Святого, якими Церква характерна від свого заснування, якими жили многі генерації християн протягом цілих сторіч, якими жили наші батьки, будучи вірними правді Євангелія, як їм проповідували його безсмертні равноапостольні — св. брати Кирил і Мефодій, бо в їх заповіті і в усьому літургійному та молитовному житті нашої Церкви міцно закорінилась велика духовна спадщина і багатство християнської Церкви без змін і деформацій. І те незначне, про що ми вже писали минулого разу, що до нашого релігійного життя внеслося через чужий вплив, це ми можемо легко виправити й усунути в інтересі того, щоб наше свідчення про Христа було правдиве, актуальне і живе, щоб між нашим пізнанням і переконанням та нашим життям не було обриву, але щоб панувала єдність і тотожність. Про це апостол Павло пише так: «...бо серцем віруємо для праведності, а устами ісповідуємо для спасіння» (Рим. 10, 10). У св. Діонісія знаходимо навіть такі тверді і пророчо-критичні слова: «Скоріше ми мали темні храми, але світлі душі; сьогодні ми маємо світлі храми, але темні душі. Перед тим ми мали дерев'яні чаші і золотих пресвитерів; тепер ми маємо золоті чаші, але зате бідних пресвитерів». І хоч не можемо це аплікувати широко і не можна відносити це до кожного священика, та все ж таки в цих словах святого є багато правди.

Як віруючі, так і священик має що здоганяти, щоб всі ми разом — одними устами і одним серцем — могли сповідувати, давати добре свідчення про свою віру в Христа, а передусім своїм життям, бо це свідчення є найліпшим і найпереконливішим.

На заключення мого роздуму про св. Літургію і про активну участь в ній мені хотілося б навести ще кілька дуже повчальних думок з творінь св. Іоанна Златоуста, бо ним укладену Літургію ми служимо щодня. Цей святий отець говорить, що служба Богу не спочиває у виконуванні якихось зовнішніх і бездушних обрядів, але в правдивому і духовному культі, в побожності, яка виринає з чистого, Бога і людей люблячого серця. І потім він питається: чи може зробити блаженним декого саме ім'я християнина? Як заподіє на грішного, коли називається слугою Бога? Чи позбавишся пекла тим, що будеш прикрашати храми, але не будеш мати правдивої віри? Яка користь з того, що читаєш Священне Писаніє (або слухаєш), але не робиш те, що там написане для тебе? Як бачимо, всі ці питання святого отца Іоанна Златоуста дуже правильні і досі актуальні, але треба, щоб кожна віруюча людина дала на них свою відповідь. Відповідь же можемо дати тоді, коли наше життя зробимо кращим, справедливішим, більш християнським і коли наша віра буде така, як ми говорили про неї вище.

Прот. Ш. Пружинський.

Учасники першого духовного семінару в ПБФ.

Первые художники на Руси

Начальный этап истории христианского искусства на Руси до сих пор таит много неясного. С течением времени возникают все новые вопросы. Средневековые художники крайне редко в надписях на выполненных ими произведениях оставляли какие-либо сведения о себе. Только в единичных случаях имена прославленных художников попадали на страницы русских летописей. О знаменитом киевском иконописце преп. Алимпии Печерском узнаем из составленного иноком Печерского монастыря Поликарпом в начале XIII века сказания, в котором изложено старое монастырское предание. Длительный период преп. Алимпия рассматривали как первого известного по имени русского художника. Теперь можно назвать и другие имена.

Летописи говорят о том, что зодчие, построившие в конце X века Десятинную церковь в Киеве, были призваны князем Владимиром «от грек». Очевидно, греческими же мастерами были выполнены и росписи этого храма, иконографическая программа которых полностью отвечала византийской традиции[1]. А кто строил и украшал мозаиками и фресками возведенный при Ярославе Мудром собор Св. Софии? Новыми исследованиями установлено, что это были византийские и работавшие вместе с ними местные киевские мастера. Узнать что-либо о них казалось невероятным. Между тем в 1962 году при реставрации фрески в апсиде Михайловского придела Софийского собора в Киеве под лучами Честного Креста была выявлена выполненная крупными буквами греческая надпись, переводимая: «Господи, Господи, помоги твоему рабу Георгию». Исследовавший ее киевский историк С. А. Высоцкий установил весьма интересные подробности, выявив, что запись сделана по сырой штукатурке и может принадлежать только мастеру-фрескисту, расписавшему Михайловский придел. Об этом говорят остатки краски темно-синего цвета в рельефе букв надписи. Именно такого цвета был фон фрески. Эта находка получила объяснение в статье С. А. Высоцкого, который пишет: «Картину возникновения надписи можно представить себе примерно так. Во время выполнения фресковых росписей в апсиде придела, когда на северную стену уже была нанесена штукатурка, мастер-фрескист сделал по ней, как обычно, разметку будущих изображений. Остатки подобных разметок (графьи) известны во многих других фресках собора. В северо-восточном углу апсиды мастер начертил «честной крест», под лучами которого обратной стороной кисти или каким-то инструментом написал каноническую надпись со своим именем — Ге-

оргий[2]. Автора надписи не огорчило то обстоятельство, что она будет закрашена, поскольку эта надпись предназначена не для удостоверения личности, но лишь содержит молитвенное обращение к Богу.

Подобно греческому художнику Георгию, начертавшему свое имя по непросохшей штукатурке в Софийском соборе в Киеве, обозначили свои имена и новгородские фрескисты, Стефан и его помощники Микула и Радко. Особенно заслуживает внимания запись первого из них: «Стефан писал егды псаху святую Софию»[3]. Примечательны и две надписи середины XI века в парусах северо-западного купола Софийского собора в Новгороде, обнаруженные в конце прошлого столетия во время ремонтно-реставрационных работ. Они выполнены в технике фрески и сообщают: «Георгий писал», «Сежир писал». Что же следует понимать под словом «писал»: выполнение фресок или лишь указанных надписей? Среди многочисленных граффити Софии Киевской встречаем записи XII века такого содержания: «Путько писал с Жаском», «Ияков писал чернець», «а се писал Манеил». Поскольку всех этих лиц невозможно отождествить с художниками, расписывавшими Софийский собор в Киеве, и имя Георгия, казалось бы, вряд ли может иметь какое-либо отношение к фрескам в Новгороде. Но кто из посетителей мог расписаться в куполе Софии Новгородской? Кроме того, что эта надпись не могла принадлежать кому-то кроме расписывавших храм художников, важно отметить и ее явно греческий облик. Если этот Георгий одно и то же лицо с оставившим греческую надпись в Софийском соборе в Киеве, то, следовательно, над росписями обоих храмов трудилась одна и та же византийско-русска артель, куда могли входить упомянувшие о себе в записях Стефан, Микула, Радко и Сежир.

Относительно времени выполнения уцелевших до нашего времени росписей в простенках барабана главного купола Софии Новгородской не существует единого мнения. В. Н. Лазарев отмечал стилистическое сходство изображений пророков, держащих в руках свитки со славянскими текстами, с наиболее архаической группой мозаик и фресок Софии Киевской. Он признавал, что «если бы не свидетельство I Новгородской летописи и не палеография надписей, указывающая на XII столетие, фрески барабана Софии Новгородской легко можно было бы принять за произведение XI века, настолько они еще связаны с ранними традициями»[4]. Но причины, препятствующие отнесению фресок центральной главы Софии Новгородской к XI веку, устранимы. Во-первых, в летописи нет прямых указаний на выполнение в 1108 году росписей главы. Во-вторых, палеографические особенности надписей как раз не противоречат датировке фресок XI веком. Известны случаи, когда выполнение росписей, начинавшееся обычно с главы, прерывалось в связи со смертью заказчика. Не так ли случилось в Новгороде, когда 4 октября 1052 года скончался князь Владимир Ярославич? Очевидно, князь пожелал видеть богослужения в построенном им храме, и освящение лишенного росписей собора состоялось 14 сентября 1052 года, меньше чем за месяц до смерти строителя Софии Новгородской. Поэтому можно полностью согласиться с В. Г. Брюсо-

Спаситель. Русская икона начала XIII ст.

вой, которая видит в фресках барабана купола произведение монументальной живописи середины XI века[5]. Если датировать начало выполнения росписей в Новгороде 1052 годом, факт выполнения теми же художниками фресок Софии Киевской становится вполне реальным.

Итак, художники Георгий, Стефан, Микула, Радко и Сежир были старшими современниками преп. Алимпия Печерского и принадлежали к тому же поколению, что и его учителя. О том, что обучение полученное в юношеские годы преп. Алимпием было основательным, свидетельствует факт привлечения иконописца приехавшими в Киев константинопольскими мастерами для выполнения мозаических росписей церкви Печерского монастыря.

Кисти преп. Алимпия приписывали несколько икон, которые оказались принадлежащими к более позднему времени. До сих пор единственным источником сведений о прославленном иконописце является уже упомянутое сказание Поликарпа Печерского, дошедшее в составе Киево-Печерского патерика. Прошедший предварительное обучение, преп. Алимпий в 1084 году оказывается на лесах Печерской церкви работающим с украшающими мозаиками храм и подкупольное пространство греческими мастерами. По выполнении этих работ преп. Алимпий принял монашеский постриг в Печерском монастыре, с которым в дальнейшем связана вся его деятельность. Автор сказания не преминул отметить, что искусству иконописания преп. Алимпий обучился «не богатьства ради», из чего можно сделать вывод, что профессия художника в XI веке была в Киеве почетной и обеспечивала большой достаток. Слава Алимпия-иконописца уже при его жизни была столь велика, что возникали легенды о чудодейственной силе его красок и к художнику приходили страдающие неизлечимой болезнью, в надежде быть помазанными им «шаровными вапы». Монахи Печерского монастыря от его имени принимают заказы на выполнение икон, повышают на них цены, и одно из таких рискованных предприятий закончилось столь громким скандалом, что помнили о нем в монастыре еще в начале XIII века, когда Поликарп писал свое сказание о преп. Алимпии.

Некий «христолюбец» задумал украсить иконами письма преп. Алимпия построенную им церковь в Киеве на Подоле. Все семь икон, из которых пять были предназначены для алтарной преграды и составляли пятифигурный Деисус, а две являлись «наместными», по сообщению Поликарпа, на месте сгоревшего во время пожара этого храма остались целы и невредимы (летописи сообщают о большом пожаре в 1124 году). И тогда одну из

«Деисус». Русская икона конца XVII ст.

них, с изображением Богоматери, князь Владимир Мономах послал в Ростов в построенную им церковь. Сам Поликарп оказался очевидцем падения ростовского собора в 1204 году, при котором чтимая икона уцелела, как и при пожаре деревянного храма, в который она была впоследствии перенесена. Поскольку никто кроме Поликарпа об этой иконе не упоминает, загадочным оказывается отсутствие о ней сведений в летописи под 1231 годом при подробном перечислении всех реликвий новоосвященного соборного храма. О том, когда именно была утрачена икона письма преп. Алимпия в Ростове, нельзя сказать ничего определенного. Предполагали, что кисти преп. Алимпия принадлежит чтимая икона в иконостасе Успенского собора в Ростове, но проведенное в первые послереволюционные годы обследование ее развенчало это предположение.

Шли годы. Историки русского искусства не могли примирить-

ся с мыслью о потери произведений преп. Алимпия. Было высказано предположение, что прежде хранившейся в Ростове могла быть обнаруженная в 1919 году в Спасском монастыре в Ярославле икона «Богоматери Великой Панагии» (Ярославской Оранты). Но по стилистическим признакам это произведение устойчиво датируется концом XII — началом XIII века, когда этот иконографический тип изображений Богоматери получает распространение в искусстве Руси. Более вероятным можно считать предположение о выполнении этой иконы по заказу князя Константина Всеволодовича для сооруженного на его средства Успенского собора в Ярославле либо (что более правдоподобно) для собора Спасского монастыря в Ярославле. Одежды Богоматери, фигура которой четко выделяется на глади золотого фона, разделаны широкими золотыми полосами, подчеркивающими линии складок. Эта существенная подробность указывает на то, что икона представляет копию мозаического изображения, украшавшего конху алтарной апсиды и выполненного, по всей видимости, константинопольскими мастерами. Таким образом, это может быть и копия несохранившейся мозаики алтаря Печерской церкви, созданной в конце XI века византийскими мозаичистами с участием преп. Алимпия.

Возможно, что сохранившаяся икона Свенской Богоматери представляет список иконы, выполненной преп. Алимпием вместо «наместной иконы» Печерского монастыря, принесенной из Константинополя и уже утраченной в самом конце XI века во время половецкого нападения на монастырь, сопровождавшегося пожаром. Композиция иконы характерна для ктиторского портрета. Изображение тронной Богоматери с Младенцем на руках, как доказал И. А. Карабинов, является воспроизведением наместной иконы Печерского монастыря[6]. В Ипатьевской летописи при описании нападения на Киев половцев в 1096 году сказано о том, что они, проникнув в Печерскую церковь, в притворе у гроба преп. Феодосия «вземльше иконы зажигаху двери». Если в это время погибла и «наместная», то ее должен был заменить список кисти преп. Алимпия, тогда жившего и трудившегося в Печерском монастыре (скончался около 1114 года). В Свенском монастыре возле Брянска икона известна с 1288 года. По преданию, она принесена из Печерского монастыря в Киеве, и, следовательно, на сегодняшний день является единственной достоверной копией недошедшего до нас произведения преп. Алимпия Печерского. Принципиально можно предполагать участие преп. Алимпия в составе работавшей в Печерском монастыре артели мозаичистов впоследствии в украшении мозаиками в 1108

году собора Михайловского Златоверхого монастыря в Киеве, хотя эта гипотеза не поддается практической проверке.

Историк культуры домонгольской Руси не может рассчитывать на новые архивные материалы, и единственным источником сведений остаются сами немногочисленные памятники, связанные с начальным периодом христианства на Руси. Новые имена иконописцев, трудившихся в Киеве и в Новгороде и являвшихся предшественниками преп. Алимпия Печерского, важны как показатель того, что художественное творчество не было в средние века абсолютно анонимным. Как в Византии, так и на Руси были известны прославленные иконописцы, такие как засвидетельствовавший свое исповедничество в период иконоборчества преп. Лазарь или преп. Андрей Рублев. С принятием христианства на Руси в скором времени должны были появиться свои иконописцы и свои духовные писатели, и с течением времени мы узнаем о них несколько больше того, чем знали несколько десятилетий назад. Христианская культура на Руси за свою тысячелетнюю историю оставила немало выдающихся памятников. Но первые храмы и первые иконы, созданные вскоре после крещения, навсегда останутся более притягательными как стоящие у истоков истории, начинающейся с христианизации Руси.

В. П.

---

[1] Д. В. Айналов. К вопросу о строительной деятельности св. Владимира. — В кн.: Сборник в память святого равноапостольного князя Владимира, I. Пг., 1917, с. 26—28; В. Пуцко. Литературные тексты и проблема реконструкции киевских стенописей X—XI веков. — »Slavia Orientalis, rocz. XXVI. Warszawa, 1977, стр. 191—194.

[2] С. А. Высоцкий. Автограф художника из Софийского собора в Киеве. — В кн.: Культура средневековой Руси. Л., 1974, стр. 123.

[3] А. А. Медынцева. Надписи с именем художника Стефана из Софии Новгородской. — «Советская археология», 1970, № 4, стр. 142—150.

[4] В. Н. Лазарев. Древнерусские мозаики и фрески XI—XV вв. М., 1973, стр. 41.

[5] В. Г. Брюсова. О датировке древнейших фресок Софийского собора в Новгороде (XI — начало XII вв.) — «Советская археология», 1968, № 1, стр. 103—114.

[6] И. А. Карабинов. «Наместная икона» древнего Киево-Печерского монастыря. — «Известия Гос. Академии материальной культуры», т. 5, Л., 1927, стр. 107.

З життя Православного богословського факультету

ВІДКРИТТЯ АКАДЕМІЧНОГО 1981-1982 РОКУ

З благодаті Божої 1 жовтня 1981 р. в Пряшівському богословському факультеті в Пряшеві було відкрито новий академічний 1981-1982 рік. У його відкритті були присутні викладачі факультету, слухачі, батьки многих студентів і дорогі гості: Преосвященніший єпископ Михалівський Никанор, директор Єпархіальної Ради Православної Церкви в Пряшеві митр. прот. Михайло Кернашевич, священики нашої Церкви і близькі.

О восьмій ранку відбувалась св. Літургія, яку служив Преосвященніший єпископ Михалівський Никанор з викладачами і спиритуалом факультету митр. прот. Йосифом Ілюком. Співали студенти факультету. По св. Літургії було відслужено молебен, в якому всі присутні просили від Всемогутнього Бога благословіння своєї праці, щедроту дарів Святого Духа, щоб розпочата робота завершилась успішно на благо нашої Церкви і нашого народу. На заключення богослужень Преосвященніший владика Никанор говорив проповідь, в якій батьківськи нагадав студентам факультету їх обов'язки, любов до Церкви і на основі слів Євангелія вказав на потребу духовного удосконалення, глибокого знання явленої правди і вчення нашої Церкви, як мають продовжувати заповіт святих отців і традицію нашої Церкви.

По св. Літургії всі присутні зібралися в залі, де відбулась друга частина цього торжества. Продекан факультету проф. Андрій Гнидяк привітав всіх присутніх, нагадав, що розпочинаємо 31 рік існування нашої школи і закликав слухачів до самовідданої праці на честь 30-річчя самостійності нашої Православної Церкви. Потім відбулась лекція на тему «Літургійна катехиза і її значення для сьогоднішнього дня», яку зачитав старший викладач факультету прот. Петро Корманик. Доповідач пояснив першопочатки християнської проповіді, практику Первісної Церкви, основні принципи літургійної катехизи з точки зору потреб сьогоднішнього дня. Літургійна проповідь передусім повинна бути біблійною, що значить, що має виходити із явленого вчення. Літургійна практика має бути богословська, бо має виходити з вчення традиції Церкви. Літургійна проповідь має бути каючо-молитовна, тобто має викликати в людини щире покаяння і молитовний настрій віруючого. Далі має бути культурно-громадська, що означає, що має помічати все, що становить зміст щоденного життя людей, їх потреб, радості і тяжкості, а передусім має виходити з потреб збереження миру в світі і виховання в дусі миру, — це і є першорядне завдання сьогоднішнього дня. Нарешті, літургійна катехиза має бути екуменічна, бо сьогоднішній світ повністю усвідомлює собі потребу возз'єднання християнства, єдність Церкви, щоб могла давати добре свідчення про Христа, про Його Євангеліє і про винятковість християнського життя.

Після лекції перед присутніми виступав декан факультету прот. д-р Штефан Пружинський, який нагадав студентам їх основні обов'язки, накреслив основну думку, основну ідею праці під час навчального року, подякував присутнім за участь, головно родичам наших студентів, які мали можливість ознайомитись із середовищем, в якому будуть духовно виростати у майбутніх священиків їх сини.

На заключення торжества відбувся урочистий обід.

Ми віримо, що і цей навчальний рік принесе свій урожай, що Господь Бог поблагословить нашу працю, щоб наша Церква могла мирно і на загальне благо робити свою духовно-пастирську справу.

З подякою ми прийняли підбадьорюючі слова милих гостей: Преосвященнішого владики Никанора, митр. прот. Михайла Кернашевича, директора Єпархіальної Ради Православної Церкви в Пряшеві, митр. прот. Дезидерія Шудиха.

З особливою увагою присутні заслухали вітального листа Блаженнішого Митрополита Празького і всієї Чехословаччини Дорофея, який публікуємо нижче.

Най Господь Бог благословить нашу працю!

Высокопреподобнейший отец Прот. Декан,
уважаемые отцы и братья профессора, дорогие юные братья студенты!

С благословения Божия начинает новый учебный год. Профессора обсудили свою методику преподавания, нашли также и способ улучшения. А вы, братья студенты, вернулись из бригад и отдыха, некоторые первый раз вступили в училище богословия, заняты рассуждением, как будет удаваться учеба, мало для вас знакомая. Мне хочется помочь всем вам, в каком направлении будете совершать предстоящее свое занятие, и хочу напомнить Вам богослужебный текст: «Господи! Во свете лица Твоего пойдем и о имени Твоем возрадуемся во веки!»

С такой покорной молитвой, с верой, любовью и надеждой на неоскудеваемую помощь Божию все Вы, уважаемые, начинайте благословенное свое дело. В совершённой св. Евхаристии все вы стали перед лице Божие, дали и обещание посвятить всю свою жизнь на служение Богу. Что вы готовы жизненный свой путь направить в лучезарном сиянии, изучая Божественные Истины, исходящей к нам от Отца Светов (Иак. I, 17). Тот небесный дар Сам Иисус Христос нам принес. Он наше Солнце, впоследствии времени взошло, а своими немеркнущими лучами осветило всю вселенную. Вся природа устремляется к свету и солнечной, живительной теплоте, а христианин обращает свое сердце к вечному Свету.

И вы, юные братья студенты, избрали себе путь к вечному

Свету-Христу. Этот невещественный Свет заблестел на Фаворе в момент Преображения, неустанно сияет в Церкви, мистического Тела Христова. Своими благодатными лучами озаряет наш смысл и разум и помогает очиститься от прилепившейся к нам пыли греха и нечистоты, дабы яснее верою постигать нам светлый лик Христа Спасителя. Кто из людей вручает себя Богу, тот получает дары Его благодати, укрепляющие его силы на пути к добродетели и христианскому совершенству.

Каждое предпринятое нами делание осуществляется с трудом, и вами предстоящие занятия будут связаны с определенным трудом. Если же вы с школьной скамьи согреете свое юное сердце любовью к будущему возвышенному вашему званию, что крайне необходимо, то вами, как бы на «крыльях», будет усваиваться учёба. Необходимо работать над собой, чтобы вы познали силу науки и то необъятное богатство, которым располагает Православная Церковь. На вас самих зависит, сколько из этого духовного богатства соберете своим прилежанием. Боритесь против лености, это будет для вас большей потерей, если ее допустите в своей жизни, а особенно во время учёбы, которой открываете себе путь к жизни, к будущему Вашему званию.

Вы положили высокий идеал перед собой — быть служителем св. олтаря. «Кто не любит, тот не познал Бога, потому что Бог есть Любовь» (I Иоан. 4, 16). Но живая связь между Богом и человеком осуществляется в молитве, созерцании и в благочестии. Молитва — это, прежде всего, выражение нашей любви и сыновней преданности к Богу, очищенной покаянием нашего сердца. Из Евангелия вы узнаете, что и Сам Спаситель днем поучал народ, исцелял недуги, а вечером уходил в тихие места в природе и там часто всю ночь пребывал в молитве к Отцу Небесному. Пребывать в сосредоточенной молитве может каждый человек, если он крепко привяжет свою мысль к священному тексту молитвы. Не только одни звуки произношения языком доходят к Богу, но покорность нашего сердца и сыновняя преданность Богу.

Проходя предстоящее обучение, духовные ваши наставники будут стремиться к тому, чтобы вы познали, сколько это возможно человеку, Божию силу и Божию премудрость (I Кор. I, 24). Но это достигается, главным образом, через внутренний религиозный опыт, который, впрочем, без вашего усилия нельзя теоретически познать. Ибо для познания Божией премудрости необходимо приобрести нравственную чистоту сердца. Мы должны уклоняться не только от непристойных дел, но даже и от плохих помышлений, проникающих в наш ум. Грех обычно начинается в уме, ум передает в сердце, после чего человек без стеснения совершает его делом. Но последствия бывают пагубные.

Слава Триединому Богу о всех Его благодеяниях на нас. Благодарим Бога за премногую Его Благодать, проявленную и на нас. Приступите к нам, юные наши братья студенты, и вместе с вами пойдем путем во Свете, который осенил нас еще в купели св. Крещения. Сам Христос сказал, что Он есть «Путь, и Истина, и Жизнь» (Иоан. 14, 6). Это самый надежный Путь, на котором Сам Христос помогает человеку в достижении вечной жизни и незаходящего Света Божия.

От имени Священного Синода, Митрополичьего Совета и всей нашей Церкви и лично от себя сердечно поздравляю профессоров и духовных руководителей и Вас, дорогие братья студенты, старых и вступивших на ПБФ с началом нового 1981—82 учебного года. В своих молитвах прошу, да осенит Вас сила Св. Духа и Небесная помощь Божия пусть укрепляет Вас в трудах и да почиет на ВАС Благословение Отца Небесного. Вседушевно любящий Вас

† Дорофей,
Митрополит Пражский и всей Чехословакии.

З життя Михалівської єпархії

ТРАДИЦІЙНІ ОДПУСТОВІ ТОРЖЕСТВА

● 6 вересня ц. р. одпустові торжества були в православному приході в Кошицях. Урочисті богослуження на честь свята Різдва Пречистої Діви Марії служили: митр. прот. Іоанн Хома, директор Єпархіальної Ради Православної Церкви в Михалівцях, о. прот. Антон Подгаєцький і місцевий священик о. прот. д-р Михайло Спишак. Проповідував о. Хома.

● 13 вересня на честь Різдва Пречистої Діви Марії одпуст відбувся і в Дубравці, де одпустові богослуження справляв адміністратор приходу о. прот. Юрій Цап, окружний архідекан, і директор Єпархіальної Ради о. прот. І. Хома, який і проповідував.

● 20 вересня ц. р. у староправославному приході Земплинська Широка відбувся одпуст на честь свята Різдва Пресвятої Богородиці за старим стилем. Служили на одпустових торжествах о. прот. Юрій Качала, настоятель у Бишті, і адміністратор приходу о. прот. Йосиф Надзам. Проповідь на тему свята говорив прот. Качала.

АРХІЄРЕЙСЬКІ БОГОСЛУЖЕННЯ

● Преосвященніший владика Никанор за участю митр. прот. Іоанна Хоми, директора Єпархіальної Ради, і прот. Штефана Горкая, настоятеля кафедрального храму, 27 вересня ц. р. служив архієрейську св. Літургію у кафедральному храмі в Михалівцях. Проповідь на тему св. Євангелія говорив Преосвященніший владика Никанор. -ix-

ТРУДОВА НАРАДА

● 17 серпня ц. р. в Єпартіальній Раді в Михалівцях відбулась трудова нарада православного духовенства Михалівського архідеканату, в якій взяли участь і священики з Требишівського і Кошицького архідекана-